

Таким же методом керувався він і при перекладі Шевченкових поезій «Нащо мені женитися?» і «Ой на горі роман цвіте». Вірш «Нащо мені женитися?» близький своїм характером до козацьких народних пісень. Його зміст і форма не викликали труднощів у Совінського-перекладача. Для підтвердження наведемо уривок в оригіналі і перекладі.

У Шевченка:	У Совінського:
Ні, не буду чужі воли	Nie będę — nie — ja cudzych trzód
Пасти, заганяти;	Zapędzał, pilnował...
Не буду я в чужій хаті	Nie będę w cudzej chacie ja
Тещу поважати.	Rąk świekry całował...
А буду я красуватись	A lepiej ja wystąpię wam
В голубім жупані	W błękitnym żupanie —
На конику вороному	Podę mną koń kozaczy tuż —
Перед козаками.	I w step, otamanie.

«Нащо мені женитися?» Шевченка — улюблена поезія Совінського. Згодом її текст у власному перекладі він навів у драмі «Na Ukrainie», що змальовує картини повстання 1863 р.

В 1861 р. окремим виданням вийшла у перекладі Совінського поема «Гайдамаки»^{*}. До перекладу цього твору він додав обширну розвідку, в якій переказав біографію Шевченка та охарактеризував «Кобзар» з 1860 р. Аналізуючи поезії, що ввійшли до цього «Кобзаря», навів у власному перекладі вірш «Рано-вранці новобранці», значну частину поезії «Доля» та уривки з таких творів: «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами», «Причинна», «Думка» («Вітре буйний, вітре буйний»), «Катерина», «До Основ'яненка» і «Гамалія».

Вірно перекласти Шевченкові поезії допомагало Совінському глибоке відчуття їх ідейного змісту. Він писав: «Шевченко саме є одним із тих поетів, для яких зітхання окремого серця більше значить, ніж найвища абстрактна ідея. Його пісня є передусім людською, що перебуває в країні індивідуальних почуттів (хоч не цілком власних), але коли поет бере їх з найзвичайнішої сфери, анітрохи не виняткової, тоді ця пісня набуває вселюдського значення і піднімається інколи до рівня історії народу»^{**}. Після цих слів як типовий приклад Шевченкової лірики навів Совінський вірш «Рано-вранці новобранці» у своєму перекладі:

Rankiem, rano, garstka chłopców
Ze wsi wychodziła;
Wśląd za nimi, ręce łamiąc,
Dziewczyna pędziła,
Powlokła się matka siwa,
Od miłego ją odrywa, —
Odrywała, utulała,
Aż ją w ziemię zakopała —

* «Taras Szewczenko. Studium Ł. Sowińskiego z dołączeniem przekładu «Hajdamaków», Wilno, 1861.

** T. Szewczenko. Hajdamacy. Przekład Ł. Sowińskiego. Lwów, 1863, стор. 41. За цим виданням наводимо переклади Совінського з Шевченка, зазначаючи в дужках сторінку.

I z torbami w świat ruszyła.
 Wioska stoi — nie urosła,
 Mało się zmieniła;
 Pustka tylko w końcu sioła
 Na bok się schyliła.
 A przed pustką, tam, o kuli
 Żołnierz biedny dybie,
 I zagląda do ogródka,
 I przylgnął ku szybie...
 Patrzy, patrzy — ach, nie wyjdzie
 Czarnobrewka z chatki.
 Nie zaprosi na wieczerzę
 Głos pocziwej matki!
 A on niegdyś był proszony,
 Ręczniki już tkano,
 I jedwabiem chustkę ślubną
 Pięknie wyszywano.
 Koił prześnić wiek w miłości,
 Uczyć dziatki stapać —
 A tu przyszło, biednyż ty mój,
 We łzach się wykapać!..
 Siedzi żołnierz w zmrok przed chatą
 I śmierci pożąda —
 A przez okno, na kształt baby,
 Sowa nań spogląda.
 (42–43).

Переклад Совінського адекватний щодо змісту, але форма вірша не завжди зберігається.

Добре відчув Л. Совінський народний колорит Шевченкових поезій і зумів його відтворити в польському перекладі. Для ілюстрації порівняємо звернення дівчини до вітру з вірша «Думка» («Вітре буйний, вітре буйний») в оригіналі і перекладі:

У Шевченка:
 Тоді неси мою душу
 Туди, де мій милий:
 Червоною калиною
 Поставай на могилі.
 Буде легше в чужім полі
 Сироті лежати.
 Буде над ним його мила
 Квіткою стояти.
 І квіткою й калиною
 Цвісти над ним буду,
 Щоб не пекло чуже сонце,
 Не топтали люди. І

У Совінського:
 Wtenczas ponieś duszę moją
 Tam, gdzie mój jedyny.
 I postaw mię na mogile
 W postaci kaliny.
 Lżej mu będzie w obcym polu
 Odпочywać w ziemi.
 Luba jego otuli go
 Kwiatkami rześnemi.
 Niechaj kwiatki i kalina
 Nad głową mu szepczą:
 Słońce obce nie tak dojmie
 I ludzie nie zdepczą.

Увечері посумую,	A wieczorem pogwarzę z nim,
А вранці заплачу,	Raniutko zapłaczę.
Зійде сонце — утру сльози, —	Zejdzie słońce — otrę łezki,
Ніхто не побачить.	I nikt nie zobaczy.
	(25).

Приємне враження залишає у читача також ліричний вірш «Доля», що його використав перекладач для характеристики життєвого шляху Т. Шевченка.

Совінський високо оцінював Шевченкову баладу «Тополя», звертав увагу читача на її ліризм. «Любов, — писав він, — виступає тут у формах виключно відомих простому народові — невишукана, гаряча, чиста, повна наївного піднесення, овіяна рослинним ароматом природи. Поряд з любов'ю дівчини виділяється родинне почуття дочки — і як гарно змальоване в кількох словах»*. Тому Совінський вирішив передати зміст балади словами оригіналу. Ось початок його розповіді: «Pokochała czarnobrewa dziewczyna kozaka, pokochała — nie wstrzymała, poszedł i zginął. Nie kochałaby, gdyby wiedziała, że ją porzuci, nie puściłaby, gdyby wiedziała, że zginie; gdyby wiedziała, nie chadzałaby o zmroku po wodę, nie gwarzyłaby z miłym po rólnocy pod wierzbą, ach, gdyby wiedziała!..» (18). Немає сумніву, що процитований уривок є прозовим перекладом Шевченкового тексту. В подібному плані переклав Совінський з балади «Тополя» ще й такі віршовані рядки: 34–45, 50–88, 94–103, 106–110, і 187–213. Останній фрагмент охоплює пісню «Плавай, плавай, лебедонько!». З уваги на те, що шевченкознавці не помітили цих перекладів, наводимо згадану пісню: «Pływaj, pływaj, łabędziu mój, po morzu sinawem! Wyrastaj, topolo moja, do góry! Wysoka i cienka, wyrastaj hen, hen aż do chmury i boga zapytaj, czy doczekam się ja, czy nie doczekam pary? Rośnijże, rośnij i spojrzysz poza morze; na tamtym brzegu szczęście, a na tym niedola moja. Tam mój miły czarnobrewy po stepie gdzieś hula, a ja w płaczu lata tracę, wyglądając jego. Powiedz jemu, serce moje, że ludzie się śmieją; powiedz jemu, że ja zginę, jeśli nie powróci. Matka sama chce mię zagrzebać... A któż dopilnuje głowy jej biednej? Kto dojrzy? Kto rozpyta? Kto pomoże na starość? Mamó moja, dolo moja!..» (19–20). Як бачимо, перекладач передав усю образну палітру оригіналу.

З не меншим успіхом познайомив Совінський польського читача з баладою «Причинна». Хоч зміст її передав в основному своїми словами, проте дещо зацитував у перекладі, наприклад значну частину пісні «Така її доля» прозою та два невеликі фрагменти віршем. Переклад названої пісні не зареєстрований бібліографами. Ось його текст: «Ach, taka już jej dola! I za co ją karzesz, mój boże? Czyż winna gołębica, że pokochała gołębia? Czyż winien gołąbek, że jastrząb odebrał mu życie? I zamiera, i tęskni, i grucha, i lata, i szuka, myśląc że zabłądziła... Lecz gołębica szczęśliwsza, bo skrzydłami śnieżnemi boga dosięgnie i zapyta, gdzie miły? A sierota — kogo ma pytać? Kto jej odpowie? Kto zgadnie, gdzie miły jej nocuje i czy w wartkim Dunaju konika napawa, czy może inną już kocha, a o niej zapomniął? Gdyby skrzydła sokole, znalazłaby swego miłego za morzem sinawem; żywego by kochała, inną by zadusiła, a do nieżywego by przytuliła się w jamie grobowej. Bo nie tak serce kocha, ażeby się miało z kim dzielić, bo nie dość mu tego, co pan bóg daje...» (22–23).

У цьому перекладі відтворені всі образи оригіналу, його фразеологія збережена. Ще докладніше передав Совінський дві невеликі картини з балади «Причинна» віршовою формою:

* T. Szewczenko. Hajdamacy. Przekład Ł. Sowińskiego. Lwów, 1863, стор. 20.

Poigramy, pohulamy
 I piosenkę zaśpiewamy:
 Uch! uch!
 Aj, słomiany duch, duch!
 Mnie matuchna porodziła
 I niechrzczoną położyła,
 Oj, miesięczku ty nasz,
 Oj, gołąbku ty nasz!
 Chodźno do nas, pohulamy:
 W oczerecie chłopca mamy...
 (23).

Ot, pod dębem coś się rusza!
 Poświećże nam... żywa dusza!
 Uch! uch!
 Aj, słomiany duch, duch!
 (24).

Окремі рядки цитував Совінський у віршованому перекладі також при характеристиці таких Шевченкових творів, як «До Основ'яненка», «Гамалія» і «Катерина». З вірша «До Основ'яненка» він переклав рядки з 1 по 25 і з 44 по 58. Наводимо уривок:

Duma nasza i pieśń tęskna
 Nie umrą, nie zginą...
 Ot gdzie, bracia, sława nasza,
 Sława Ukrainy!
 Ze złotem się nie zna ona,
 Ni z przewrotną mową!
 Ale głośna i prawdziwa,
 Jak przedwieczne słowo.
 (45).

Процитовані рядки дають підставу твердити, що Совінський творчо підходив до передачі змісту оригіналу, однак форму його зберігав. У цьому переконує також і той невеликий уривок, що переклав Совінський з віршованого оповідання «Гамалія»:

Hej, u Turka z tamtej strony
 Chata na pomoście.
 Haj, haj! Morze, graj,
 Rycz, wyj, skały rwij!
 Pojedziemy w gości...
 (46).

Це зразок повноцінного перекладу як щодо змісту, так і щодо форми. Совінський не завагався навіть використати чоловічі рими, нехарактерні для польського віршування.

З поем Шевченка найглибше зацікавили Л. Совінського «Катерина», «Гайдамаки» і «Наймичка». Два останні твори він переклав повністю, а з поеми «Катерина» тільки окремі уривки (вірші 89–92, 167—198, 203–231, 305—459), які цитував при її характеристиці. Совінський відчув поему «Катерина» як наскрізь реалістичний твір. Ось що пише він з цього приводу: «Що ж може бути реальнішого від цієї селянської повісті? Почуття і випадки не виходять поза межі звичайних умов селянського побуту, дійсність не виривається з нормальної щоденної сфери; протягом всього оповідання залишається на землі. Поет взяв з життя одну сльозу, але силою своєї любові освітив її так чудово, що задрижала всіма проміннями людського духа. І вбога селянка стала героїнею...!»*.

Правильне розуміння ідейного змісту «Катерини» вказало Совінському вірний шлях художнього перекладу. Перекладені ним уривки з цієї поеми точно відповідають оригіналові. Як приклад наведемо початок загальновідомої пісні «Така її доля»:

Jest na świecie dola,
Ale jej nie znamy;
Jest na świecie wola,
Ale jej nie mamy.
Są ludzie na świecie —
Srebro, złoto mają,
A doli nie znają,
Ni doli, ni woli.
(30–31).

Серед перекладів з Шевченка, опублікованих Совінським, найвидніше місце належить поемі «Гайдамаки». Приступаючи до перекладу цього твору, він докладно вивчив його зміст і форму, про що свідчать не тільки окремі коментарі до тексту, але й цінні спостереження щодо віршової будови. Ось як охарактеризував він ритміку «Гайдамаків»: «Ритмічність Шевченкового вірша пливе дуже нерегулярними відступами. Хоч арифметичний розмір завжди зберігається, проте послідовність ненаголошених складів залежить виключно від настрою, почуттів, нагадуючи співи-декламації народних кобзарів, що виступають в українських містечках на ярмарках. Щодо рими, то на кожних чотири вірші тільки два мають однакове (кінцеве) звучання. Якщо б ми передали «Гайдамаки» формою, характерною для польської поезії, тоді б уся оригінальність поетичної форми загубилася. Єдиний спосіб вийти з цього становища — найточніше зберегти форму оригіналу з усіма відтінками почуттів»**. Так і зробив Совінський, точно намагаючись передати форму оригіналу. Порівняємо кілька уривків.

У Шевченка:

1

Живе... умирає... одно зацвіло,
А друге зав'яло, навіки зав'яло...
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, яє перше вставало,

* T. Szewczenko. Hajdamacy. Przekład Ł. Sowińskiego. Lwów, 1863, стр. 35–36.

** T. Szewczenko. Hajdamacy. Przekład Ł. Sowińskiego. Lwów, 1863, стр. 51–52.

І зорі червоні як перше плили,
 Попливуть і потім, і ти, білолиций,
 По синьому небу вийдеш погулять.

2

Сини мої, гайдамаки!
 Світ широкий, воля —
 Ідїть, сини, погуляйте,
 Пошукайте долі.
 Сини мої невеликі,
 Нерозумні діти,
 Хто вас щиро без матері
 Привітає в світі?

3

«У гаю, гаю
 Вітру немає;
 Місяць високо,
 Зірненьки сяють.
 Вийди, серденько, —
 Я виглядаю;
 Хоч на годину,
 Моя рибчино!»

У Совінського:

1

Ten żyje, ów kona... Owo się rozwinie,
 A tamto zwiędnieje, na wieki zwiędnieje...
 I liście pożółkłe gdzieś wicher rozwieje,
 A świat tak i będzie, taki sam wschód słońca,
 I gwiazdy tak samo popłyną bez końca,
 I ty, jak zwykle, o mój białolicy!
 Po niebios błękitach w noc jasną przelecisz.

2

Hejże, zuchy hajdamacy!
 Świat wielki do woli;
 Lećcie, chłopcy, pohulajcie,
 Poszukajcie doli.
 Syny moje niedorośle,
 Nierozumne dzieci,

Kto was szczerze, sierot biednych,
Przygarnie na świecie?

3

«Oj w gaju, w gaju
Wietrzyk nie wieje,
A tam, na niebie
Gwiazdki migają,
Księżyc bieleje.
Serce jedyne —
Wyglądam ciebie:
Wyjrzyj, rybeczko!
Choć na godzinę».

Перекладач передав вірно не тільки віршову форму, але й образи поеми.

В перекладі використано ряд українізмів, наприклад «metelić i hopaki», «mołoguczu», «jak łasiczka», «taranią», «lichaż dola», «bat'ku», «diad'ku» та ін.; назву одної з українських пісень подано дослівно за оригіналом («Hraje synie more»). Це необхідно, за словами Совінського, «для вірнішої передачі рис першовзору».

Переклад «Гайдамаків», виконаний Совінським, — помітне явище в польській літературі. Точна передача оригіналу і справжня поетичність — цінні його риси. До сьогоднішнього дня це єдиний повний переклад «Гайдамаків» на польську мову. Совінський, незважаючи на вороже ставлення шовіністичних польських критиків до цієї поеми, опублікував її таки друком. З цього приводу він заявив: «Сам намір публікації «Гайдамаків» викликав тут і там гарячі суперечки. Не відповідаю на них... Показ народові того, що має з його життям який-небудь зв'язок, заслуговує на доброзичливу подяку. Не відмовлять мені її розумні — про інших не дбаю»*. Заслуга Л. Совінського як перекладача «Гайдамаків» безсумнівна.

У львівському видавництві «Mrówka», яке відіграло важливу роль в популяризації Шевченка, вийшла у 1870 р. окремою книжечкою поема «Наймичка» в польському перекладі Л. Совінського. У передмові до цього твору він писав: «Я старався зробити мій переклад в міру можливості дослівним. Наслідував також ритміку першовзору, химерну і найчастіше ірраціональну, але повну оригінальності і краси». Такий метод художнього перекладу дав позитивний результат. Ось як звучить у порівнянні з оригіналом уривок з перекладу.

У Шевченка:

Був собі дід та баба.
З давнього давна, у гаї за ставом.
Удвох собі на хуторі жили,
Як діточок двоє, —
Усюди обое.
Ще змалечку удвох ягнята пасли,
А потім побралися,

* T. Szewczenko. Hajdamacy. Przekład L. Sowińskiego. Lwów, 1863, стор. 52.

Худоби діждалися, —
 Придбали хутір, став і млин,
 Садок у гаї розвели
 І пасіку чималу, —
 Всього надбали.
 Та діточок у їх бігма,
 А смерть з косою за плечима.

У Совінського:

Był sobie dziad i baba.
 Od dawien-dawna w gaju ponad stawem,
 Ustronnie w futorku mieszkali,
 Jak dziątek dwoje, —
 Wszędzie oboje.
 W dzieciństwie razem jagnięta pasali,
 A potem pobrali się,
 Dobytku doczekali się.
 Kupili futor, staw i młyn,
 Ogródek w gaju założyli,
 Pasiekę sporą zgromadzili, —
 Wszystkiego mieli w bród.
 Lecz bóg nie obdarzył dziatkami,
 A tutaj śmierć za plecami.

Оригіналові відповідає в перекладі все: образи, художні прийоми і ритміка. Совінський в окремих випадках зберігав українську лексику, наприклад «mołodysa», «łuscho», хоч польська мова не знає цих слів. Українізми, як уже зазначалось вище, він вводив свідомо, з метою яскравішого відображення українського колориту.

Польська критика позитивно відгукнулася на переклад «Наймички», здійснений Л. Совінським. У бібліографічній хроніці краківського журналу «Przegląd Polski» за 1870 р. читаємо, що це кращий переклад Шевченка. Високі художні якості цього перекладу підтверджує й та обставина, що його не раз передруковували на протязі XIX і XX ст. Варто нагадати, що перший передрук окремих частин під назвою «Бездітні» («Bezdzietni»), якого не помітили бібліографи, вміщений у львівському журналі «Dzwonek» за 1870 р.

Поезії Шевченка не переставали цікавити Совінського і в пізніші роки. В його перекладі були опубліковані ще такі з них: «Зоре моя вечірняя», «Нащо мені чорні брови», «Подражання Едуарду Сові», «Зацвіла в долині», «Тече вода з-під явора». Не всі з названих поезій переклав Совінський з однаковим успіхом. Розглянемо дві: «Зоре моя вечірняя» і «Нащо мені чорні брови».

Хоч переклад вірша «Зоре моя вечірняя» в цілому добре сприймається, проте його початкова частина не відтворює всіх деталей оригіналу. Зіставляємо обидва тексти:

Шевченка:
 Зоре моя вечірняя,
 Зійди над горою,

У Совінського:
 Ach, ty zorzo moja śliczna
 Na wieczornym niebie!

Поговоримо тихесенько	Wiele chciał bym dowiedzieć się
В неволі з тобою.	W niewoli od ciebie...
Розкажи, як за горою	Ach! Opowiedz, jak za górą
Сонечко сідає,	Słońko tam zachodzi,
Як у Дніпра веселочка	Jak tam w Dnieprze jaskółeczka
Воду позичає.	Dziobek zwilża w wodzie.
Як широка сокорина	Jak czeremcha rozsochata
Віти розпустила...	W kwiat się ustroiła,
А над самою водою	A nad wodą wierzba smutna
Верба похилилась.	Czoło pochyliła...

В перекладі Совінського немає простої, а разом з тим і художньої Шевченкової розповіді. В ньому дещо спрощено (наприклад, не висловлюється бажання, щоб вечірня зоря «зійшла над горою»), дещо міняється (замість веселки, що у Дніпра «воду позичає», вводиться ластівка, яка «змочує дзьоба у воді»). Однак від цього не постраждав ідейний зміст вірша.

Переклад поезії «Нащо мені чорні брови» точніший. На підтвердження наводимо початок вірша в оригіналі та перекладі.

У Шевченка:

У Совінського:

Нащо мені чорні брови,	Na co mi te krucze brewki?
Нащо карі очі,	Na co czarne oczy?
Нащо літа молодії,	Na co młody wiek dziewiczy —
Веселі, дівочі?	Wesoły, uroczy...
Літа мої молодії	Lata moje najpiękniejsze
Марно пропадають,	Płynąż bo na morze;
Очі плачуть, чорні брови	Oczy płaczą, a od wichru
Од вітру линяють.	Brwi płowieją czarne.
Серце в'яне, нудить світом,	Serce więdnie, nudzi światem,
Як пташка без волі.	Jak ptaszę w niewoli...
Нащо ж мені краса моя,	Na co mi uroda moja
Коли нема доли?	Kiedy ni ma doli?

Перекладач повністю зберіг образну палітру, а також тропи (епітети й порівняння), перехресне римування і розмір вірша. Відхилення від оригіналу майже непомітні, наприклад, у першому віршованому рядку передав Совінський слово «чорні» словом «krucze», щоб уникнути повторення в наступному рядку прикметника «czarne», якому відповідає в оригіналі «карі». Слід пояснити, що слово «карий» («kary») має вужче значення в польській мові, ніж в українській, і означає «вороний». У цілому переклад вірша «Нащо мені чорні брови» адекватний і поетичний.

Ті принципи художнього перекладу, якими керувався Совінський (докладне засвоєння мови оригіналу та вірна передача його змісту і форми), дали належні результати, перекладені ним твори Шевченка добре сприймаються читачем. Критики високо оцінили Л. Совінського як перекладача Шевченка. Так, А. Стороженко писав, що

«переклади Совінського відзначаються близькістю до оригіналу при звучності і красі вірша»*. Тому й не дивно, що їх передруковували.

Заслуга Л. Совінського і в тому, що він перший почав перекладати твори Т. Шевченка і зацікавив ними таких поетів, як В. Сирокомля і А. Гожалчинський. У наступні два роки після появи перекладу «Гайдамаків», здійсненого Совінським, вийшли в світ збірки поезій Шевченка у перекладах А. Гожалчинського** і В. Сирокомлі***. Однак ні перший, ні другий не дорівняли Совінському майстерності. Переклади Л. Совінського не втратили значення і в наш час.

* Киевская старина, т. XXI, 1888, стор. 303.

** A. J. Gorzałczyński. Przekłady pisarzy małosyjskich, t. I. Taras Szewczenko. Kijów, 1862.

*** Kobzarz tarasa Szewczenki. Z małosyjskiego spolszczył Wł. Syrokomla. Wilno, 1863.